

בס"ד

פרשת במדבר- יחיד וכלל, מקורות

ד"ר חזות גבריאלי

1. הרב צבי יהודה קוק זצ"ל היה רגיל לומר שבמדבר הוא הספר של ההליכה בדרך. למה הכוונה?

לעומת חומשי בראשית, שמות, ויקרא, המבליטים את הסדר הנפלא של העולם, מהבריאה דרך הופעת האנושות ועם ישראל, עד השראת השכינה במשכן ועבודת ישראל בו, מהווה ספר במדבר חטיבה בפני עצמה. עד אליו ניתן לחשוב שהתורה ניתנה עבור האדם המסודר, שעולמו יציב והזעזועים בו מועטים. ואילו ספר במדבר מפגיש אותנו עם מצבים של משבר ותהיות, האופייניות לחיי המדבר - חיי התנועה. במצב כזה, מתפרקת החברה למרכיביה, כשכל אחד פונה לדרכו הוא, ומושך לצד שלו.

לעומת הצד השלילי שבהתפרקות זו, יש גם צד חיובי. המדבר הוא המקום שבו ניתן לברר במעין מעבדת ניסוי את תפקידו של כל מרכיב של הציבור הישראלי, ולתת לו את מקומו הראוי לו. על מנת להתמודד עם מצב של חוסר סדר, יש תחילה לערוך מפקד של העם, לקראת צאתו לדרך. המפקד מזכיר שבראשית הליכתנו קיים סדר בסיסי גם אם הוא נלקה במהלך הנסיעה, במכשולי החיים, ושאליו אנו עתידים לשוב בפרשת פנחס במפקד של היציאה מן המדבר.

באה לידי ביטוי תפיסה עמוקה של התורה ביחס לצורת המניין. כשמונים ציבור, קיימת העקה, כי המנין במהותו אימפרסונלי - אינו מתחשב בזוהר הפרטית. כך במשטרים טוטליטריים, הרומסים את ערך הפרט. ניתן היה במקום מספר כללי, לציין את השם הפרטי של כל אחד, אלא שהיתה לוקה האחדות הכללית. לכן התורה צותה למנות את בני ישראל, "במספר שמות". המספר הוא כללי, מדגיש את הצד המאחד של כל הפרטים, אבל גם השמות, מציינים את הערך של כל פרט. כך במידות שהתורה נדרשת בהן: "כלל שהוא צריך לפרט ופרט שהוא צריך לכללי". מתוך מצב כזה אפשר להתמודד עם המכשולים שיבואו במהלך החיים.

2. וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל מַחְנֵהוּ וְאִישׁ עַל דָּגְלוֹ לְצַבָּאוֹתָם

אחת מאבני היסוד בשיטת המוסר הקלמאית, מיסודו של ר' שמחה זיסל זיו (הסבא מקלם), היא חשיבות הסדר.

אני נתחנכתי בקלם מקום שם היו זהירים מאד בענין של סדר, הסבא זצ"ל היה כועס אם לא העמידו את הכסא במקומו ובדיוק כמו על מעשה דחילול שבת. אני ירשתי ממנו בגד אשר היה נראה כבגד חדש ממש, והוא ז"ל נשאו שלושים שנה, והנה אצלנו אם הקמטים שבמכנסים נראים יפים תמיד, הסיבה היא רק מפני שאנו מביאים המכנסים לחייט בכל חודש לתקן הקמטים, אבל בקלם לא עשו כן, אלא הבגד היה עומד בעינו ומן רב מפני שנוהרו מאד בשמירתו. הסבא זצ"ל לא הטה לעולם עינו להביט אל הצדדין, ואם היו רואים בקלם אדם המביט לצדדין שלא לצורך גדול, היתה זאת שם לחרפה גדולה, ואני בבואי לקלם בפעם הראשונה נכנסתי בשעת תפילת המעריב, בקלם ארכה תפילת המעריב כשעה שלימה, ובית "התלמוד תורה" לא היה יותר גדול מחדר זה שאנו נמצאים עכשיו, ואף שחשקי לראות את הסבא זצ"ל היה גדול מאד כי לא ראיתיו עד אז, אעפ"כ לא הרימותי עיני להסתכל בו ולא ראיתיו עד למחר...אנו מניעים פעמים אין מספר הכובע שעל ראשו, לפעמים אחורי הראש, ולפעמים לצד ימין או לצד שמאל, אבל הסבא זצ"ל היה משים כובעו על ראשו פ"א ביום כראוי, ומאז ואילך לא היה הכובע אז כלל ממקומו כל היום אפילו לא כחוט השערה.

אולם כבר אמור, שבבית התלמוד הקלמאי לא ראו בסדר - ענין חיצוני גרידא, כי אם תכונת נפש שרשית וראי להשקיף בו על המצב הפנימי. אם יש דבר שאיננו כשורה בחיצוניותו של אדם, הרי זה אות שיש ליקוי בפנימיותו. מי שחפצו מבלבלים, גם רעיונותיו מבלבלים ומי שאיננו מקפיד על נקיון ביתו, איננו מקפיד גם על טהרת רוחו. ומשום כך ראו בבית התלמוד הקלמאי, בהפרת סדר

כל שהיא - שערוריה שלמה. אם אותו תלמיד התרשל בהנהגתו ולא הקפיד שלא ישפכו מים על הרצפה, דנו מזה שהוא מרושל בכל מהותו ואיננו מקפיד גם על מחשבותיו ומעשיו, או אם הלז לא הניח את ערדליו במקומם וכסדרם, הוכחה מכאן שהריחו מפוזר ומבולבל בכל דעותיו והליכותיו.

(”תנועת המוסר”, חלק ב', עמודים 189 - 187). בהמשך השיחה מביא ר' ירוחם משל שהיה אומר ר' שמחה זיסל, כדי להסביר את חשיבותו של הסדר:

הסבא זצ"ל היה אומר שסדר דומה לקשר שבשלת של מרגליות, שאף שהעיקר הלא הם המרגליות, והקשר שבשלת הלא הוא באמת רק דבר טפל, אבל מ"מ[7] אם יתירו זה הקשר הנה יפלו כל המרגליות ארצה, כן הוא ענין של סדר, סדר הוא השומר כל טוב שבעולם, אע"פ שהוא לעצמו איננו אלא דבר של טפל, אם האדם הוא מסודר אז התורה והתפילה וכל המצוות שלו שמורים ובטוחים בקיומם, ואם לאו ח"ו[8] כל המרגליות יפלו ארצה, צריך האדם לקום משנתו בזמן קבוע, להתפלל בזמן קבוע, להתחיל לימודו בזמן קבוע, וגם לפסוק מלימודו צריך להיות בזמן קבוע, הסבא זצ"ל היה מספר בשם הגר"ח זצ"ל מוולוז'ין, שכשמגיעה לדוגמא שעה י"ב, הזמן שקבע לו אדם לגמור סדר לימודו, צריך הוא לפסוק בין תיבת "אמר" לתיבת "רבא", ולהניח את תיבת "רבא" ל"סדר" הבא, אין לשנות הסדר אפילו אם ירעמו ויברקו סביבו.

(שם, עמוד כח).

ראיה נוספת להכרחיות הסדר מביא ר' ירוחם מעולם הטבע שמונהג ומסודר בסדר ודיוק מופלא:

כל הבריאה מתנהגת בסידור נורא, לו איזה דבר ישנה זמנו אפילו בחוט השערה היה העולם חרב מיד, אם השמש זורח במוקדם רגעים אחדים, מיד היו יוצאים חורבנות נוראים ח"ו, מכאן לראות שסדר אינו רק כקשר שבשלת מרגליות כנ"ל, אלא סדר הוא דבר אשר הכל תלוי בו, ובלעדו לא יוכל להתקיים שום דבר, סדר הוא לעיכובא, סדר הוא מן המעלות היותר גדולות, וכמעט שהוא עטרת כל המעלות.

הטיעון האחרון שמעלה ר' ירוחם הוא טיעון פרקטי. המשטר והסדר הוכחו כאמצעים הטובים ביותר לשיפור התפוקה וההישגים. הדבר נכון בעולם ההישגים החומריים וודאי שגם בעולם העבודה המוסרית:

רואים אנו אומות אשר יש להם מעלת הסדר, והיא אמנם הסיבה להם לשלמות בתעשיה ובמדע...ק"ו שמעלת הסידור תפעול גדולות ודאי כשנשתמש בו לתורה ולמצוות.

3. תנועה מתמדת

ראוי לציין כאן את שיטתו הידועה של הרמב"ן בביאור תפקידו של המשכן. הרמב"ן סבור כי המשכן נועד למעשה להמשיך את מעמד סיני יום יום, באמצעות הנכחותו של ה' בתחתונים. קדושתו של ה' נמשכת מעבר לתחום המצומצם של המשכן, מעבר למגבלות המקום והזמן.

למעשה, תהליך זה של הנכחת שמו יתברך בעולם הוא תהליך ללא סיום. גם הכניסה לארץ איננה מטרת העל והמטרה הסופית. זהו תהליך הנמשך הלאה והלאה, לאורך כל חיי הפרט והאומה.

נראה שעיקר דיוקו של הרמב"ן נובע מכך שבני ישראל נוסעים "מהר ה'". הם אינם נוסעים לקראת מטרה מסוימת, אלא בכדי לנוע ממקום מסוים. תנועה זו, שאיננה תנועה קדימה, מתעלמת מחן החשיבות של התקדמות. כנגד מגמה זו יוצאים חז"ל במדרש.

4. החיים כתהליך

חשיבותו של התהליך באה לידי ביטוי בכל. מערכת יחסים זוגית, למשל, חייבת להמשיך ולהתפתח לאורך השנים, והדברים נכונים גם לגבי תפילה, לגבי צדקה ומשפט ולגבי מקצוע. מעל הכול, הדברים נכונים לגבי תלמוד תורה. ישנה חשיבות עצומה לעמל התורה, ליגיעה ולשקידה בה. הרוצה לקנות תורה, להפכה ל'תורה דיליה', צריך לעמול בה ולשקוע בתוכה. רק אדם כזה יכול לבוא בתוך שעריה, לתוך ד' אמותיה. בספר איוב נאמר: "כִּי אָדָם לְעֵמֶל יוֹלֵד וּבְנֵי רֶשֶׁף יִגְבְּיָהּ עוֹף." (איוב ה', ז)